

Χαιρετισμός του 5ου Συνεδρίου Πανεπιστημιακών Βιβλιοθηκών
Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες και χρήστες : θύτες ή θύματα ;

Κλωντίνη Ξενίδου - Δέρβου
Βιβλιοθήκη Τμημάτων Φυσικής και Πληροφορικής
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσ/νίκης

Κύριε Αντιπρύτανη,
κύριε αντιπρόεδρε της Επιτροπής Εποπτείας,
εκπρόσωποι των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών,
ξένοι προσκεκλημένοι,
αγαπητοί συνάδελφοι,

εκ μέρους της οργανωτικής επιτροπής και όλου του προσωπικού του συστήματος βιβλιοθηκών του ΑΠΘ θα ήθελα να σας καλωσορίσω στην πόλη μας και στο Πανεπιστήμιο μας. Ελπίζουμε να ευχαριστηθείτε την διαμονή σας στην Θεσσαλονίκη και να βρείτε το πρόγραμμα του συνεδρίου ενδιαφέρον. Κριτές της επιτυχίας ή μη του συνεδρίου αυτού θα είστε εσείς.

Από αυτό το βήμα θα ήθελα να ευχαριστήσω τα μέλη της οργανωτικής επιτροπής και όλους τους συναδέλφους που βοήθησαν μέσα από πολλές δυσκολίες να φτάσουμε στην σημερινή ημέρα. Θα ήταν παράλειψη μου να μην ευχαριστήσω τον τ. Διευθυντή της Κεντρικής Βιβλιοθήκης για την βοήθεια που μας πρόσφερε σε όλα τα στάδια της οργάνωσης, καθώς και τις πρυτανικές αρχές και τους χορηγούς μας για την οικονομική βοήθεια που χωρίς αυτήν δεν θα είχαμε προχωρήσει.

Χαίρομαι που η ετήσια συνάντηση των Πανεπιστημιακών Βιβλιοθηκών έχει γίνει πια θεσμός. Η επιτυχία των προηγούμενων συναντήσεων δείχνει την ανάγκη της συνέχισης τους. Λυπάμαι όμως που είναι η μοναδική ευκαιρία που έχουμε εμείς οι εργαζόμενοι στις πανεπιστημιακές βιβλιοθήκες για ενημέρωση. Ελάχιστοι απο μας έχουν την ευκαιρία να παρακολουθούν συνέδρια στο εξωτερικό και να ενημερώνονται γύρω από τις διεθνείς εξελίξεις στον χώρο μας. Έχοντας αυτή την πραγματικότητα υπόψη μας προσπαθήσαμε να έχουμε προσκαλεσμένους ομιλητές από τις ΗΠΑ, τη Βρετανία, τη Γαλλία, την Ολλανδία και τη Γερμανία, χώρες που εκτός από την παράδοση που έχουν στις βιβλιοθήκες έχουν κάνει άλματα στην χρήση της τεχνολογίας των υπολογιστών για την εξυπηρέτηση των χρηστών τους.

Ο χρήστης είναι η λέξη - κλειδί του φετινού συνεδρίου. Η παροχή υπηρεσιών και οι προκλήσεις των νέων τεχνολογιών στην πληροφόρηση είναι το θέμα της πρωινής συνεδρίας, η εκπαίδευση των χρηστών αλλά και η δική μας, για να μπορούμε να ανταποκριθούμε σ' αυτές τις προκλήσεις είναι το θέμα της απογευματινής συνεδρίας. Στο αυριανό πρόγραμμα τονίζεται για μια ακόμη φορά η ανάγκη για συνεργασία των βιβλιοθηκών για καλύτερη εξυπηρέτηση των χρηστών τους είτε πρόκειται για παραδοσιακές είτε για νέες υπηρεσίες, και το απόγευμα θα έχουμε μια ενημέρωση απο τους κύριους χορηγούς μας για τις νέες υπηρεσίες που προσφέρονται στην αγορά των βιβλιοθηκών.

Ο τίτλος του φετινού συνεδρίου σχολιάστηκε αρκετά. Όσο και αν δε φαίνεται ίσως άμεσα και αυτός αναφέρεται στους χρήστες. Στη συνέχεια θα προσπαθήσω να εξηγήσω το γιατί.

Παρόλο που οι περισσότεροι από μας δεν έχουμε ξεκαθαρισμένους ή γραπτούς στόχους της βιβλιοθήκης μας (mission statements), ο κεντρικός στόχος της βιβλιοθήκης είναι να παρέχουμε μια υπηρεσία: πρόσβαση στην πληροφορία. Όμως μέσα στον στόχο της παροχής πληροφοριών στην κοινότητα υπεισέρχονται και άλλοι αντιτιθέμενοι σκοποί και προσδοκίες. Οι βιβλιοθήκες κατέχουν μια θέση στην παραγωγή και διάδοση της γνώσης που είναι προαποφασισμένη κοινωνικά και πολιτιστικά από το ίδρυμα από το οποίο εξαρτάται η κάθε βιβλιοθήκη. Για να ελεγχθούν οι αντιτιθέμενες δυνάμεις που σπρώχνουν και τραβούν τη βιβλιοθήκη και το προσωπικό της, έχουν δημιουργηθεί διαδικασίες (ιεροτελεστίες, τελετουργικά) μερικές σκόπιμα και άλλες ακούσια. Οι χρήστες έχουν δεχθεί αυτές τις ιεροτελεστίες σαν απαραίτητες για την απόκτηση γνώσης.

Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η γνώση είναι δύο ειδών. Είτε ξέρουμε ένα θέμα, είτε ξέρουμε πού να βρούμε πληροφορίες για το θέμα αυτό. Για να βρεί τη γνώση κανείς στην βιβλιοθήκη, πρέπει πρώτα να έχει γνώση του τρόπου λειτουργίας της βιβλιοθήκης. Το να γνωρίζουμε κάτι είναι γνώση. Το να γνωρίζουμε πώς να βρούμε κάτι είναι η διαδικασία, η ιεροτελεστία της γνώσης. Τα δύο είδη της γνώσης είναι ξεχωριστά στις βιβλιοθήκες. Οι χρήστες ελπίζουν να αποκτήσουν γνώση. Το προσωπικό της βιβλιοθήκης γνωρίζει τη διαδικασία απόκτησης της γνώσης.

Στις περισσότερες κοινωνίες η γνώση αυτής της διαδικασίας σημαίνει δύναμη. Η διαδικασία αυτή είναι σπουδαία όχι αυτή καθαυτή αλλά γιατί οδηγεί στην δυνατότητα της αλλαγής, δηλαδή στην δυνατότητα του χρήστη να μάθει κάτι. Κατά μία έννοια, η βιβλιοθήκη είναι το κατόφλι στην απόκτηση της γνώσης, που στο ακαδημαϊκό περιβάλλον είναι η προετοιμασία για το γράψιμο μιας εργασίας ή μελέτη της βιβλιογραφίας.

Τα τελετουργικά και οι ιεροτελεστίες είναι γενικώς παραδεκτό ότι δεν αλλάζουν. Και όμως αλλάζουν συνεχώς, ιδιαίτερα όταν δεν είναι καταγραμμένες σε κείμενο. Οι διαδικασίες της γνώσης είναι πολύπλοκες γιατί βρίσκονται σε συνεχή μεταβολή. Η τεχνολογία των υπολογιστών πιέζει για αλλαγές στις παραδοσιακές διαδικασίες. Υπάρχουν καινούριες συνεργασίες σε αυτές τις αλλαγές, όπως με τα υπολογιστικά κέντρα, και νέος ορισμός της βιβλιοθήκης μέσα στην ακαδημαϊκή ιεραρχία. Αν η βιβλιοθήκη δεν μπορέσει να προσαρμοστεί αλλάζοντας τις διαδικασίες της, δεν θα επιζήσει και νέα τελετουργικά γνώσης θα δημιουργηθούν που δεν θα περιλαμβάνουν την βιβλιοθήκη. Είναι αναγκαίο για τους εργαζόμενους στις βιβλιοθήκες να αφομοιώσουμε τις νέες τεχνολογίες και τα τελετουργικά τους για να ενδυναμώσουμε τις δικές μας διαδικασίες γνώσης.

Αν σταθούμε στις παραδοσιακές υπηρεσίες της βιβλιοθήκης πόσοι από μας μπορούμε να ισχυριστούμε ότι πραγματικά προσφέρουμε, συμμετέχουμε στην διαδικασία απόκτησης της γνώσης, και πόσες από τις ελληνικές ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες δεν είναι παρά οργανωμένες αποθήκες βιβλίων; Οι χρήστες μας δεν παίρνουν από μας τις υπηρεσίες που θα έπρεπε να τους παρέχουμε και με αυτή την έννοια είναι θύματα

των ανεπαρκών βιβλιοθηκών μας. Γι' αυτό το λόγο και οι βιβλιοθήκες στην Ελλάδα βρίσκονται πολύ χαμηλά στην ιεραρχία της ακαδημαϊκής κοινότητας. Όμως μήπως με την σειρά τους οι βιβλιοθήκες είναι θύματα των ίδιων των χρηστών τους;

Ας χωρίσουμε τους χρήστες σε τρεις βασικές κατηγορίες: φοιτητές προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς και μέλη του διδακτικού προσωπικού (ΔΕΠ). Οι προπτυχιακοί φοιτητές όταν χρησιμοποιούν τις βιβλιοθήκες δε βρίσκουν και πολλά πράγματα πέρα από τα διδακτικά τους βιβλία γιατί σπάνια υπάρχουν συλλογές που έχουν οργανωθεί για τις δικές τους ανάγκες. Με αυτή την έννοια είναι θύματα. Είναι όμως και θύτες γιατί παραμένοντας για δεκαετίες στον θεσμό του δωρεάν συγγράμματος για κάθε μάθημα που διδάσκονται δεν έχουν απαιτήσεις από τις βιβλιοθήκες. Τις βλέπουν περισσότερο σαν αναγνωστήρια. Ο θεσμός όμως αυτός των δωρεάν συγγραμμάτων στερεί από αυτούς μια ευρύτερη γνώση του αντικείμενου τους πέρα, και στερεί και από τις βιβλιοθήκες τη δυνατότητα χρηματοδότησης τους για την δημιουργία αξιόλογων συλλογών που θα μπορούσαν να ανταποκριθούν στις ανάγκες των χρηστών τους.

Οι μεταπτυχιακοί φοιτητές στην Ελλάδα βρίσκονται στη χειρότερη θέση από όλους. Δεν παίρνουν δωρεάν βιβλία, άλλωστε ένα βιβλίο δεν θα μπορούσε να τους εξυπηρετήσει, και σπάνια μια βιβλιοθήκη μπορεί να καλύψει τις ανάγκες τους. Αλλά η έλλειψη συνεργασίας μεταξύ των βιβλιοθηκών τους οδηγεί σε μια ατελείωτη αναζήτηση βιβλιογραφίας από βιβλιοθήκη σε βιβλιοθήκη.

Η σχέση των μελών ΔΕΠ με τις βιβλιοθήκες είναι καθοριστική για αυτές, γιατί τα μέλη ΔΕΠ μέσα από επιτροπές διοικούν τα Πανεπιστήμια και η στάση τους απέναντι στις βιβλιοθήκες είναι καθοριστική για το παρόν και το μέλλον των βιβλιοθηκών. Οι ακαδημαϊκοί, σαν ερευνητές, στις ασχολίες τους μέσα στην ακαδημαϊκή κοινότητα απολαμβάνουν μια ελευθερία που δεν βρίσκεται πουθενά αλλού μέσα στην κοινωνία. Ίσως είναι αυτή ακριβώς η ελευθερία στο αντικείμενο της ευθύνης τους, στην έρευνα δηλαδή, που φέρνει το βιβλιοθηκάριο και το ρόλο του στο ακαδημαϊκό περιβάλλον σε αντίθεση με τον ακαδημαϊκό. Ο ερευνητής λόγω αναγκαιότητας πρέπει να έχει και να χρησιμοποιεί την ελευθερία που αναφέραμε παραπάνω. Πρέπει να μην ανέχεται οτιδήποτε στέκεται εμπόδιο στην έρευνα του ιδιαίτερα αν αυτό είναι η γραφειοκρατία της ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης, άσχετα με το πόσο αναγκαία είναι αυτή η γραφειοκρατία. Η τέλεια βιβλιοθήκη γι' αυτόν είναι εκείνη που βάζει τις επιθυμίες του και τις ανάγκες του πρώτες. Σε αντίθεση με αυτή την άποψη, ο βιβλιοθηκάριος έχει την υποχρέωση να υπηρετεί το σύνολο της ακαδημαϊκής κοινότητας, όλα τα μέλη ΔΕΠ και όλους τους φοιτητές. Ο Logsdon (1970) αναφέρει ένα καθηγητή του Πανεπιστημίου Columbia να λέει ότι "ο βιβλιοθηκάριος και ο ερευνητής είναι αιώνιοι εχθροί". Αυτό λέχθηκε στα μέσα του της δεκαετίας του 50. Φοβάμαι ότι ακόμη ισχύει σε αρκετές περιπτώσεις.

Μέσα από αυτή την αντίθεση οι βιβλιοθήκες δεν βγαίνουν κερδισμένες. Έτσι και τα μέλη ΔΕΠ από θύματα της ανεπαρκούς εξυπηρέτησης των βιβλιοθηκών, γίνονται θύτες γιατί ελέγχοντας την τύχη τους (χρηματοδότηση, ανάπτυξη κτλ) δεν τις παρέχουν την δυνατότητα να φανούν αντάξιες του ρόλου τους.

Τα δύο τελευταία χρόνια όλοι στραφήκαμε και περιμένουμε σανίδα σωτηρίας από τρία γράμματα. Κ Π Σ. Τη χρηματοδότηση από το Κοινωνικό Πλαίσιο Στήριξης

Ακούμε για οριζόντιες και κάθετες δράσεις. Πόσοι όμως από μας έχουμε ενημέρωση για αυτές τις δράσεις και το τι σχεδιάζεται για μας, σε πολλές περιπτώσεις, φοβάμαι, χωρίς εμάς;

Ελπίζω η τρίτη μέρα του συνεδρίου που είναι αφιερωμένη στο Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης να μας βοηθήσει να ενημερωθούμε για τα όσα σημαντικά θα συμβούν την ερχόμενη τριετία στις βιβλιοθήκες.

Είναι καθιερωμένο, πριν από τη λήξη της τρίτης ημέρας του συνεδρίου που είναι αφιερωμένη σε οργανωτικά θέματα και φέτος, όπως συμφωνήσαμε, στο ΚΠΣ, να εκλέγεται μια επιτροπή από τους εκπροσώπους των πανεπιστημίων για να προωθήσει τα πορίσματα του συνεδρίου. Θα ήθελα να υπενθυμίσω ότι δικαίωμα ψήφου έχουν 2 εκπρόσωποι από κάθε πανεπιστήμιο - με εξαίρεση το Αριστοτέλειο και το Καποδιστριακό που έχουν τρεις εκπροσώπους - και για πρώτη φορά φέτος ένας εκπρόσωπος από κάθε ΤΕΙ. Πέρσι λοιπόν η παλιά επιτροπή που αποτελούνταν στην πλειοψηφία της από διευθυντές βιβλιοθηκών παραιτήθηκε κάνοντας την αυτοκριτική της και λέγοντας ότι δεν μπόρεσε να φέρει εις πέρας το έργο της, δηλαδή την προώθηση των αιτημάτων μας. Εκλέχθηκε μια νέα επιτροπή η οποία φοβάμαι ότι δε μπόρεσε ούτε αυτή να κάνει τίποτε περισσότερο.

Γιατί άραγε: Μήπως φταίει ότι οι συνάδελφοι δεν ήταν ικανοί ή μήπως δεν ενδιαφέρθηκαν αρκετά: Το βέβαιο είναι ότι δεν ισχύει ούτε το ένα ούτε το άλλο. Απλά, ακόμη και οι διευθυντές των βιβλιοθηκών στα ελληνικά πανεπιστήμια είναι μεν προϊστάμενοι της υπηρεσίας της βιβλιοθήκης αλλά δεν τους έχει δοθεί το κύρος, οι προσβάσεις και οι δυνατότητα για αποφάσεις που αρμόζει και απαιτεί η θέση τους.

Στο σημείο αυτό ας κάνουμε μια παρένθεση εδώ και να αναφερθούμε στο γεγονός ότι μεταξύ του 1971-72, οι διευθυντές βιβλιοθηκών σε 7 από τα 10 μεγαλύτερα πανεπιστήμια των ΗΠΑ έφυγαν από την θέση τους. Μέχρι τότε οι διευθυντές των βιβλιοθηκών παρέμειναν στο πόστο τους μέχρι την συνταξιοδότηση, αποφεύγοντας να παίρνουν ρίσκα, προσπαθώντας να παραμένουν αφανείς, να λένε πολλά χωρίς να λένε τίποτα προσπαθώντας να επιπλεύσουν.

Εδώ και χρόνια στο εξωτερικό, πιο πρόσφατα σε μας, οι συνθήκες έχουν αλλάξει. Οι παλιές βεβαιότητες δεν υπάρχουν πια και οι ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες υφίστανται συνεχείς αλλαγές. Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία οι διευθυντές των βιβλιοθηκών πρέπει να έχει ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά προκειμένου να είναι αποτελεσματικοί και πετυχημένοι στο έργο τους. Είναι απαραίτητο να έχουν τη διάθεση να δεχθούν τις συνεχείς αλλαγές σαν μέρος της ζωής τους και να μην έχουν παρωπίδες για τυχόν εναλλακτικές λύσεις. Πρέπει να κρατούν ισορροπία κάτω από συνεχείς πιέσεις και να έχουν αντοχή και πειθώ. Πρέπει να ενώνουν την απόσταση ανάμεσα στο ίδρυμα που δουλεύουν και τις τεχνολογικές εξελίξεις. Θα πρέπει να έχουν το "status", το κύρος και την αρμοδιότητα να εισάγουν αλλαγές δίνοντας καθοδήγηση προς την κατεύθυνση που θα πρέπει να πάρει η οργάνωση του ιδρύματος που υπηρετούν. Πρέπει να παίζουν ρόλο καθοδηγητικό. Και οι ηγετικές προσωπικότητες δημιουργούν ένα περιβάλλον που ενθαρρύνει την αλλαγή συγκεντρώνοντας την προσοχή στο μέλλον και όχι στο παρελθόν. Μέσα σε ιδρύματα που ανανεώνονται, το κλίμα θρέφει την δημιουργική σκέψη και την αλλαγή. Τέτοιο κλίμα δεν αναπτύσσεται μέσα σε μια μέρα, αλλά κτίζεται με τον καιρό. Οι ηγέτες σε

ιδρύματα που θέλουν να πάνε μπροστά ανταμείβουν και αναγνωρίζουν ανθρώπους που έχουν νέες ιδέες και την ικανότητα και της πραγματοποιήσουν. Το να κρατήσει το πηδάλιο των αλλαγών, να κουμαντάρει, όπως λέμε, τις αλλαγές σε αυτούς τους δύσκολους καιρούς είναι η βασική υποχρέωση της βιβλιοθήκης και το πρωταρχικό καθήκον του διευθυντή της βιβλιοθήκης. Οι βιβλιοθήκες πρέπει να έχουν την ευθύνη της διαδικασίας των αλλαγών: εφαρμόζοντας αποτελέσματα ερευνών στις οργανωτικές αλλαγές, και μαθαίνοντας απο την πείρα των άλλων, Τότε μόνο θα μπορέσουν να κάνουν τις αλλαγές όσο το δυνατό πιο παραγωγικά. Πρέπει να αναγνωρίζουν τα στάδια των αλλαγών και να βοηθήσουν τον οργανισμό τους να περάσει απο αυτά.

Και έχοντας υπόψη τα παραπάνω που αναφέρονται στη ξένη βιβλιογραφία, ας αναρωτηθούμε αν υπάρχει ελληνικό ακαδημαϊκό ίδρυμα που να δίνει τη δυνατότητα στο διευθυντή της βιβλιοθήκης του να παίζει το ρόλο που θα έπρεπε να παίζει.

Τελειώνοντας θα ήθελα να προτείνω την επιτροπή που θα εκλεχθεί φέτος να μην την εγκαταλείψουμε. Να ζητήσουμε τα πανεπιστήμια που θα εκπροσωπούνται στην επιτροπή να αναλάβουν την χρηματοδότηση τεσσάρων συναντήσεων της επιτροπής, ίσως σε διαφορετικό πανεπιστήμιο κάθε φορά. Έτσι η επιτροπή θα έχει την ευκαιρία να προγραμματίσει και να οργανώσει την πορεία των ενεργειών της. Χρήσιμο θα ήταν επίσης η επιτροπή να αναλάβει την υποχρέωση μετά απο κάθε συνάντηση να ετοιμάζει ένα μικρό ενημερωτικό δελτίο. Δεν χρειάζεται να είναι πολλές σελίδες. Ένα κείμενο γραμμένο σε κειμενογράφο και φωτοτυπημένο αρκεί για την ενημέρωση μας. Έτσι δεν θα χρειαστεί να περιμένουμε το επόμενο συνέδριο για να ενημερωθούμε για τις οποίες εξελίξεις στο ΚΣΠ ή αλλού.

Οι αλλαγές που όλοι περιμένουμε να φέρει η χρηματοδότηση από το ΚΠΣ για να έχουν διάρκεια πέρα από την τριετία του προγράμματος και πέρα από το χρόνο ζωής του εξοπλισμού που θα αγορατεί πρέπει να έχει διαρθρωτικό χαρακτήρα. Για να συνεχίσουν οι βιβλιοθήκες να εξελίσσονται χρειάζονται ανθρώπους που να εμπνέουν και να φωτίζουν το δρόμο που πρέπει να ακολουθήσουν.

Σας ευχαριστώ για την υπομονή σας και παρακαλώ την κυρία Συνέλλη να έρθει να προεδρεύει την πρωινή συνεδρία.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Buckland, M. Redesigning library service: A Manifesto (Chicago: ALA, 1992) p. 1.

Gorman, M. The academic library in the year 2001: dream or nightmare or something in between? The Journal of Academic Librarianship, 17, (1991), p.8.

Logsdon, R.H. The librarian and the scholar: eternal enemies, Library Journal 95, (1970), pp. 2871-2874.

Myers, M.J. and Kaufman, P.T. ARL directors: two decades of changes, College and Research Libraries 52, (May 1991), pp. 240-254.

Plum, T. Academic libraries and the rituals of knowledge. RQ 33(4) (1194), p. 456-508.